

hallgat". Másképpen úgy is mondhatnánk, a közegellenállás hiánya, a belül terpedő úr taszította semmibe a versét, okozta a dolgok, a tárgyak, a vers halálát.

És ezzel egy végső pont közelébe értünk. Az ellentétes erők kioltják egymást, az ítélet visszaérkezik a saját idejébe: „*fűrészporhavazásban / eljöm mindenki aki holt / bekövetkezik ami volt / minden múltidőben*". Ugyanakkor éri el a tetőfokát a világelvesztés fájdalma is, a kör bezárul. Az *itt* eltűnik, átolvad a *mostba*. Az üres színen a lírai én egyedül marad istenével (gyalogzsolttár). Elkezdődik a harcuk, és bár látszólag egyenlők az erők, a világtól megfosztott isten és a világtól magától eltépő, istenné tett ember kel birtokra, a küzdelem kimenetele kezdettől fogva kétségtelen: mind a ketten rajtavesztenek. Az isten nem bírja ki a felelősségre vonást („*csupasz az úristen / megpofoztuk belhált / nem ad még vizet sem*”), a lírai én nem bírja el isten szükségszerű halálát. A harcuk mindentől függetlenül telve van egymás iránti részvétellel és homályos büntudattal, mert ott, az örökös *mostban*, ember és isten láthatatlanul érintkeznek, sőt egyesek: mindkettőjüknek ugyanúgy fáj a világ, az ittlét elvesztése.

UTASI Csilla

A SZOLGÁLAT KÖNYVE

Hubay Miklós: *A dráma sorsa*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983

Lehet-e egy felajánlott étellel drámairodalmat, sőt tragédiát teremteni? Hubay Miklós kötete arról igyekszik meggyőzni bennünket, hogy igen.

Kétségtelen, hogy a dráma válságos korszakát éli. George Steiner könyve, *A tragédia halála*, egy műfaj letűnését húzza alá. Lukács György viszont arról ír, hogy a drámának „nincs virágkora anélkül, hogy a tragédiát ne uralta volna, és hogy a tragikus érzelmek megszüntével ne ért volna véget a dráma és a színház virágzása is”. Vagyis: a tragédiára képtelen „bölcseledő” és „kritikus szellemű” huszadik századnak lehet-e színműirodalma, ha az alapot jelentő tragédiára alkalmatlan? Szűkítve a látószöveget: lehet-e magyar drámairodalom, ha az adott területen a pangás nemcsak az általános fajsúlycsökkenés következménye, hanem sokkal kézzelfoghatóbb „bűnösök” is működnek a dráma és vele együtt a színház ellaposításán — színházigazgatók, kritikusok, rendezők, főleg pedig évtizedeket meghatározó színházi és irodalmi korszellem (szóra-kozgató polgári színház, szocrealizmus)? De kívált az irodalmi köztudatban meggyökeresedett, „majomkenyérfaakká” nőtt babonák: lírai nemzetnek nincs drámája; a dráma a Költészet szolgáloja; a magyar irodalom provinciális; a közönség nem ragaszkodik a hazai darabokhoz... Ugyanakkor az is tény, hogy a dráma is kimerítette megújhodási forrá-

sait, a hagyomány adta lehetőségeket. A történelmi drámák, vígjátékok, „feketére feketével festő tragédiák” és leíró művek sora egyedül az ironikus drámával bővült, amely az utóbbi évek legjelentősebb és jellegzetesen magyar iránya. Sarkadi *Oszlopos Simeonja*, Vészi *Don Quijote utolsó kalandja*, Örkény drámái (*Pisti a vérzivatarban*, *Tóték*, *Sötét galamb*, *Macskajáték*), Karinthy Frigyes *Szellemidézése és Gőze*, Szakonyi Adáshibája, Csúrka *Szajhóse* és *Ki lesz a balánya?* c. darabja — a „tragikus kérdésfelvetésre való ironikus reagálás” mintái.

Hubay könyve, címének szelleme szerint, vallja, hogy a kritika feladata (lenne) nyomon kísérni a dráma fejlődési vonalát, lehetőségeit, összegezni az eredményeket, rámutatni a hibákra és a mulasztásokra. E gyümölcsöző szinkronitás helyett azonban nemcsak elnéz a könyv alakban élő, soha nem játszott darabok felett, hanem sokszor kétségbe vonja egy-egy mű, sőt egész életmű jelentőségét. (Móricz Zsigmond drámaírói szerepe mindmáig nem kellőképpen tisztázott.) Az ilyen kritikusokhoz, állítja Hubay, csatlakoztak azok a rendezők, akik a közönség ízlésére és igényére hivatkozva regényváltozatokat és behozatali darabokat visznek színre a hazai, évekig fiókban porosodó (remek)művek helyett. A „vérzagúvá” fajult író-rendező viszony eredményeként kevés írónak főműfaja a dráma, s ez a tényező rejlik az „író színháza” és a „rendező színháza” kettősségének háttérében is. A kettő közül mostanság az utóbbi tör előre a jelszóval, hogy a „színház virágzása csak akkor jön el, ha nem lesz többé írott dráma”.

A drámaíró egzisztencia, a dráma léte vagy nemléte mellett, a másik ős-vitatórgy. Végzetzerűen térnek vissza ugyanazon író- és drámasorsok Bornemisszától, Katonától, Czakó Zsigmondtól, Madáchtól Móricz Zsigmondig, Lengyel Menyhértig, Sarkadiig és — talán nem túlzás — Hubay Miklósig. Hubayig, aki elsősorban drámaíróként ismert, s akinek elég a *Színház a cethal hátán* c. darabját a valóságban is beigazodni látni ahhoz, hogy nyilvánvalóvá váljék, ő sem kegyeltje az „író-sorsok istenének”. Műve dráma a drámáról: kudarcba fulladt bemutatók története.

A magyar irodalom a viaszosságok ellenére is képes az új drámák ki-hordására, figyelmeztet vaskos könyvével Hubay. A négy-öt száz éves hagyomány bizonyítja, hogy a válságos korszakok — mint az 1848-as forradalom utáni is — átmentették, sőt megtermékenyítették a drámát, hogy aztán friss erővel hozzon létre olyan művet, mint *Az ember tragédiája*.

Korunkat is ilyen válságos időszaknak kell tekinteni, mondja Hubay, útkeresésnek. Csak az lehet pesszimista, aki a klasszikus formák testré-
nel esküszik fel. A dráma sorsát vizsgáló könyvében Hubay biztos kéz-
zel mutat rá a táptalaj elkészítésének feltételeire. Interjúkban, tanulmá-
nyokban, kritikákban, vitaírásokban, naplótöredékekben, műelemzések-
ben, írói portrékban vázolja, tárja elénk drámaírói, dramaturgi/drama-
turgiai, irodalomtörténeti tapasztalatait, meglátásait, részlettanulmányo-

zást igénylő kérdéseket vet fel, hiányokat és tennivalókat említ. Fokozottabb odafigyelést követel a kritikusoktól, együttműködést a színházi emberektől, átformálódást a közönségtől, mert — ahogy Nádas Péter írja — „a színház a rituális együttműködés művészete”.

A második lépés, sugallja a könyv, a hagyomány újraértékelése, olyan írók „befogadása” mint Móricz Zsigmond, Lengyel Menyhért, a klasszikus művek modern, új szempontú vizsgálata, értelmezése (*Magyar Elektra*, *Az ember tragédiája*, *Bánk bán*, Csiky művei stb.).

A harmadik — talán legfontosabb — lépés pedig a világirodalom „nagykapuinak” megnyitása a magyar és a magyar „kiskapu” kinyitása a világirodalom felé. A dráma egyetemesége zavartalan átjárót biztosít korszakok, népek és irányzatok között, előnye az is, hogy „szeszélyessége” folytán nem lehet tudni, melyik pillanatban mely variánsa bukkan fel.

Ha a dráma a „teljes életet” ábrázolja, teljes életet is követel. Hubay „életét tette arra, hogy Magyarországon legyen dráma, sőt tragédia is”: a Nemzeti Színház dramaturgja, a Színművészeti Főiskola tanára, firenzei egyetemi tanár, írószövetségi elnök — és mindenekelőtt állhatatos és termékeny drámaíró. Alkotó, aki a tragédia halála elméletre tragédiával felel, a *Tűzet viszekkel*.

Hubay — sajnos — egyedi jelenség a drámairodalomban. Könyve lehet erre a bizonyíték, s az, hogy kevesen vannak olyanok, akik hozzá hasonlóan európai látcsóval vizsgálják a magyar irodalmat, s még kevesebben, akik az európai irodalomnak a magyart tolmácsolják.

Hubay a példa, hogy több felajánlott étellel virágzó drámairodalmat lehetne teremteni.

FEHÉR Katalin

A MAGYAR FÉNYKÉPEZÉS KORDOKUMENTUMAI

Leletek (A magyar fotográfia történetéből). Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1984

Rosner Károly 1939-es és Kaukovszky Tamás 1945-ös *Magyar fényképezése, a Magyar fótóművészet* 1961—62-ben megjelent kötetei, valamint az 1971-ben napvilágot látott *Fotográfia Hungarica* után még egy úttörő kísérlet történt arra, hogy a magyar fényképezés eddig még nem megszerezett, ám roppant számottevő hagyatékából minél több fotó kerüljön az utókor nagyközönsége elé. A Szilágyi Gábor (az 1982-ben megjelent *A fótóművészet története* című összefoglaló mű szerzője) és Kardos Sándor válogatta vaskos album, majd négyszázötven fotóreprodukciójával, nem törekszik ugyan történeti rendszerességre, jelentősége azonban így is hatalmas.